

Ольга Олександрівна Зіборова,
аспірант кафедри спеціальної педагогіки та психології,
Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МАТЕРІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ВІДХИЛЕННЯМИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто результати теоретико-емпіричного дослідження копінг-стратегій матерів, які виявили різні стилі материнського ставлення до особливої дитини. Висвітлено соціальну обумовленість чинників психологічної травми матері та виокремлено ознаки конструктивної та дефіцитарної трансформації материнської сфери при аномальності дитини. Після участі матерів та їх особливих дітей у літньому реабілітаційному таборі виявлено статистично достовірне підвищення показників застосування активних копінг-стратегій у жінок, які виявили неадекватні стилі материнського ставлення до особливої дитини. Виявлено, що технології рекреаційної психології сприяють поширенню активних копінг-стратегій серед матерів особливої дитини.

Ключові слова: стиль материнського ставлення, стресогенна ситуація аномальності дитини, копінг-стратегії, соціально-психологічна адаптація.

Кризові явища сучасного етапу розвитку України призводять до трансформації багатьох соціальних установок та норм. Особливо гострими у цих умовах постають питання соціалізації та соціальної адаптації матерів аномальних дітей. Зазначені процеси є базовими для виховання життєздатної дитини, втім існуючі дослідження недостатньо висвітлюють взаємозв'язок адаптивних стратегій матерів з умовами психотравмуючої ситуації виховання особливої дитини та з особистісними детермінантами жінок.

Згідно з дослідженнями Н. Н. Авдєєвої, О. В. Баженової, Л. І. Божович, Дж. Боулбі, А. Я. Варги, Д. Винникотта, Т. В. Дегтяренко, С. Д. Забрамної, І. М. Никольської, Г. Г. Філіпової та багатьох інших учених у становленні і реалізації материнсько-дитячої взаємодії визначальними є поняття «материнське ставлення» (МС) – інтегральна характеристика прояву материнської поведінки і переживань жінки у взаємодії з дитиною та оточуючими в ролі матері [4, с. 208].

Материнське ставлення є системоутворюючим психологічним конструктом індивідуального стилю життєдіяльності матері, тому девіації МС при відхиленні розвитку у дитини змінюють існуючі копінг-стратегії матері. Для оптимізації адаптивних можливостей матері особливої дитини доцільним є дослідження прояву копінг-стратегій при різних стилях материнського ставлення до особливої дитини.

Метою статті є дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації матерів аномальних дітей.

У дослідженні доцільно виокремити наступні завдання:

1. Висвітлення протиріч соціально-психологічної адаптації жінки у ролі матері особливої дитини.

2. Емпіричне дослідження особливостей копінг-стратегій в поведінці матерів особливої дитини.

3. Обґрунтування доцільності та ефективності використання технологій рекреаційної психології для залучення матерів особливої дитини до активних копінг-стратегій.

Структуровані бесіди, спостереження за поведінкою та спілкуванням матерів особливої дитини одеської громадської організації «Творчий центр індивідуального розвитку» довели, що жінки чітко виокремлюють складові компоненти психологічної травми матерів особливої дитини: а) порушення еволюційно-очікуваного образу дитини; б) недостатнє отримання позитивних емоцій від взаємодії з особливою дитиною; в) порушення очікувань успіху соціальної ролі «гарної матері»; г) порушення існуючих раніше соціальних зв'язків, відносин, планів, орієнтирів, цілей та мотивів поведінки; д) відсутність вкрай потрібних жінці соціального схвалення та підтримки в новій ролі матері особливої дитини; ж) очікування та страх негативного ставлення до себе і особливої дитини згідно з існуючими в суспільстві стереотипами [2]. Виокремлення складових психотравми матері особливої дитини дозволяє виявити основні ознаки девіацій материнської потребо-мотиваційної сфери: а) порушення еволюційно-очікуваного образу дитини викликає порушення стимульного забезпечення адекватної материнсько-дитячої взаємодії; б) дефіцитарність позитивних емоцій від взаємодії з дитиною порушує механізми оптимального виконання жінкою материнських функцій, насамперед емоційного супроводу дитини; в) невідповідність культурним нормам ролі «гарної» матері порушує соціальне забезпечення механізмів адаптації та позитивного функціонування особистості в нових умовах; г) порушення існуючих раніше соціальних зв'язків, стосунків, мотивів та цілей поведінки може викликати деформації особистості матері у вигляді поведінкових дезадаптацій та неадекватних форм взаємодії із зовнішнім світом та з особ-

ливою дитиною; д) відсутність або недостатність соціального схвалення в ролі матері особливої дитини створює ситуацію відсутності визначених умов активності, що необхідні в оптимальному функціонуванні материнської потребо-мотиваційної сфери для задоволення зазначених дефіцитарних потреб; ж) страх негативного ставлення до особливої дитини і до себе підсилює ізолюваність матері та дефіцит її інформаційного забезпечення (в т.ч. і відсутність доступу до соціального досвіду) умов конструктивної життєдіяльності.

Можна виокремити два типи трансформації материнської сфери при відхиленнях психофізичного розвитку у дитини:

- *Конструктивна трансформація.* Через глибинне переживання ситуації аномальності дитини та катарсис здійснюється розкриття внутрішнього потенціалу матері, у жінки створюється нова мотивація – прагнення до виховання життєздатної дитини та її соціалізації.

- *Дефіцитарна трансформація.* В такому процесі жінка намагається адаптуватися до емоційної та соціальної дефіцитарності материнської сфери, викликаной як аномальністю дитини, так і ситуацією психотравми. Мотивацією матері особливої дитини залишається пасивне уникнення загрози ізолюваності для себе та дитини.

У дослідженнях С. Герхардт, О. О. Сергієнко, Г. Г. Філіпової доведено, що ситуативна компенсація дефіцитарності материнського ставлення можлива при

оволодінні жінкою активними копінг-стратегіями. Особливості формування та прояви копінг-поведінки вивчали дослідники Ф. В. Бассин, Ф. Е. Василюк, Б. Д. Карвасарський, Р. Мей, Л. Ю. Суботіна, С. Фолкман, К. Хорні та інші автори. А. Маслоу виокремив три основних стратегії подолання стресу: вирішення проблеми (ВП); пошук соціальної підтримки (ПП); уникнення проблеми (УП). У поведінці будь-якого індивіда присутні елементи всіх трьох копінг-стратегій, але для кожної людини властива домінуюча копінг-стратегія, в залежності від індивідуальних якостей особистості [3, с.147].

З метою виявлення особливостей копінг-стратегій матерів дітей з порушеннями розвитку нами було проведено обстеження 140 жінок. У якості інструментарію було використано методика «Індикатор копінг-стратегій» Д. Амірхана, методика мотивів афіліації А. Мехрабіана, опитувальник визначення стилю материнського ставлення до особливої дитини (ОМС, Т. В. Дегтяренко, О. О. Зіборової) [5]. За діагностикою стилю материнського ставлення (опитувальник ОМС), обстежуваних жінок було поділено на чотири групи: група А-матері, які адекватно ставляться до дитини (49 осіб); група Т-матері, які проявляють тривожний стиль материнського ставлення (35 осіб); група Б-жінки, які амбівалентно поведуться з дитиною (30 осіб); група Е-емоційно-відсторонені матері (26 осіб). Результати дослідження наведено у таблиці 1 та таблиці 2.

Таблиця 1.

Результати діагностики мотивів афіліації за методикою А. Мехрабіана матерів особливих дітей в групах А та Т, (при $p \leq 0,01$)

Показники афіліації	Групи матерів особливих дітей								
	А	Т	t	Т	Б	t	Б	Е	t
(ПП)	18,24	36,67	15,29	36,67	32,15	2,65	32,15	7,82	11,43
(СВ)	10,81	22,47	15,78	22,47	26,15	2,42	26,15	7,45	13,35

Примітка: жирним шрифтом виділено значення t-критерію, що вказує на наявність статистично достовірних розбіжностей.

Таблиця 2.

Результати методики вивчення копінг-стратегій Д. Амірхана у групах жінок А, Т, Б та Е

Показники копінг-стратегій	Група А	Група Т	t-критерій	Група Т	Група Б	t-критерій	Група Б	Група Е	t-критерій
ВП	24,19	17,73	9,12	17,73	15,15	5,64	15,15	12,27	7,88
ПП	15,52	19,40	12,57	19,40	14,85	10,38	14,85	12,18	6,09
УП	13,48	22,67	10,28	22,67	26,31	6,36	26,31	29,82	7,14

Примітка: жирним шрифтом виділені значення t-критерію, що вказує на наявність статистично достовірних розбіжностей, $p \leq 0,01$.

У результаті аналізу показників копінг-стратегій, мотивів афіліації та стилю материнського ставлення до особливої дитини матерів груп А, Т, Б та Е було виявлено наступне:

1. У матерів групи А діагностовано середній рівень мотиву прагнення до прийняття іншими та низький рівень страху бути відкинутою. Високий рівень копінг-стратегії вирішення проблем показує, що жін-

ки групи А намагаються використовувати всі власні особистісні ресурси для знаходження можливих засобів ефективного вирішення проблем. Високий рівень пошуку соціальної підтримки відображає довіру та емпатію до оточуючих, упевненість в отриманні допомоги у них, вміння звертатися по допомогу та отримувати її. Показник уникнення проблеми у жінок групи А (13,55 балів) є дуже низьким за методикою, в поведінці жінок упевнено домінують активні адаптивні копінг-стратегії (стратегії опанування), але виявлено й використання захисного механізму уникнення проблеми, що цілком природно в стресогенній ситуації аномальності дитини.

2. Жінки групи Т виявили суттєво підвищений показник прагнення до інших, але також підвищений показник страху відкидання обумовлює низькі рівні застосування активних копінг-стратегій. Домінує у жінок групи Т поведінкова стратегія уникнення проблем.

3. Показник стратегій вирішення проблем у жінок групи Б та стратегії пошуку підтримки є низькими. Амбівалентний стиль поведінки цих матерів уміщує підвищений рівень прагнення до людей, намагання покращення власного суб'єктивного благополуччя, але низька емоційна компетентність, відсутність особистісної відповідальності як складової життєстійкості підсилюють стресогенність ситуації, тому домінуючою у цих жінок з'являється стратегія уникнення.

4. Показник стратегій уникнення у жінок групи Е виявлено найбільшим з усіх груп матерів особливих дітей (29,86 балів), що може пояснюватися високим рівнем ригідності та низькими рівнями як прагнення до людей, так і страху бути відкинутою іншими.

Визначені особливості копінг-стратегій проявляються у матерів особливих дітей як безпосередньо через стратегії копінг-поведінки, так і через стиль материнського ставлення. В стресогенній ситуації аномальності дитини індивідуальний стиль переживання травмуючих подій трансформується та постає складовою індивідуального стилю материнського ставлення. Адекватний стиль материнського ставлення до особливої дитини гнучко моделюється матір'ю з урахуванням вимог ситуації та можливих майбутніх труднощів; є спрямованим на відновлення порушених стосунків між оточенням та особистістю. У поведінці жінок з тривожним стилем материнського ставлення

до особливої дитини, як наслідок зниженої життєстійкості та слаборозвинутого емоційного інтелекту, починають домінувати механізми, які забезпечують актуальний психологічний комфорт. Низька здатність керувати власними емоціями у жінок з амбівалентним стилем материнського ставлення проявляється у суперечливих намаганнях зберегти існуючі раніше соціальні відносини та захистити власні інтереси та дитину. Намагання опанувати ситуацію з суперечливими установками постають невдалими, жінка втрачає волювий контроль, порушена суб'єктна регуляція дій, хоча зв'язок між поведінкою та мотивами залишається, мати зберігає надію на вирішення ситуації, але не володіє стратегією вирішення проблеми. У жінок, які проявляють емоційно-відсторонений стиль материнського ставлення до особливої дитини, домінує стратегія уникнення. Жінки групи Е не усвідомлюють власні емоції, але важко витримують напругу стресових ситуацій, тому захисні механізми здійснюють нейтралізацію або зниження психоемоційної напруги в стресогенній ситуації. За словами Л. Ю. Суботіної, в такому випадку «втрачається підсумкова ціль, діяльність набуває ситуативного характеру на основі дискретних проміжних цілей, зв'язок між базовим мотивом та поведінкою втрачається» [3, с. 146].

Таким чином, ми бачимо, як обрання матір'ю активних копінг-стратегій проявляється в реалізації її головного мотиву – створення умов для соціалізації дитини. Порушення зв'язків мотивації та поведінки відображено в ознаках стилю (тривожний, амбівалентний та емоційно-відсторонений) ставлення матерів до особливої дитини, які обирають неадаптивні копінг-стратегії.

Отримані результати свідчать, що у 65% матерів особливих дітей домінують пасивні стратегії уникнення проблем, та ці жінки потребують допомоги в оволодінні активними копінг-стратегіями. Рекреаційні умови літнього реабілітаційного табору дозволяють моделювати життєве середовище, в якому матері особливих дітей засвоюють нові соціальні установки та орієнтири, отримують емоційну та соціальну підтримку.

У таблиці 3 наведено показники копінг-стратегій за методикою Д. Амірхана у групах А, Т, Б та Е до та після перебування жінок у реабілітаційному таборі. Обчислений t-критерій Стьюдента для залежних груп.

Таблиця 3.

Результати методики вивчення копінг-стратегій Д. Амірхана у групах А, Т, Б та Е до та після експерименту.

Показники	Група А			Група Т			Група Б			Група Е		
	До	Після	t	До	Після	t	До	Після	t	До	Після	t
ВП	24,19	31,48	3,32	17,73	21,80	4,09	15,15	18,38	3,82	12,27	13,36	0,91
ПП	25,52	28,38	2,12	19,40	23,20	3,87	14,85	17,77	3,43	12,18	13,64	0,88
УП	13,48	12,48	1,90	22,67	18,73	3,92	26,31	23,46	2,11	29,82	27,73	0,72

Примітка: жирним шрифтом виділені значення t-критерію, що вказує на наявність статистично достовірних розбіжностей, $p \leq 0,01$.

Показники таблиці 3 демонструють, що статистично достовірні розбіжності виявлено за показниками усіх трьох досліджуваних копінг-стратегій у групах Т та Б. Більше, ніж на 20% збільшився рівень застосування продуктивних копінг-стратегій у групах Т та Б. У структурі поведінкових стратегій найбільші зміни відбулися у жінок групи Т: показник вирішення проблем збільшився на 4,04 бала, рівень пошуку підтримки збільшився на 3,8 бала а уникнення проблем зменшилося на 3,93 бала, в результаті, замість уникнення проблем, стратегія пошуку підтримки виявилася домінуючою у складі копінг-стратегій матерів групи Т. У жінок групи Б домінуючою залишається стратегія уникнення, але показники стратегій опанування суттєво покращилися. В групі А статистично достовірно підвищилися рівні показників вирішення проблем та пошуку підтримки. В групі Е статистичної достовірності розбіжності показників не виявлено, але усі показники застосування копінг-стратегій покращилися після експерименту. Результати повторного діагностування виявили у матерів усіх груп після участі у реабілітаційній програмі стійку тенденцію до оволодіння активними копінг-стратегіями та послаблення рівня застосування стратегії уникнення проблеми, що створює умови для перебудови соціальних установок та соціальних звичок, які необхідні жінкам в опануванні стресогенної ситуації аномальності дитини.

Висновки:

1. Соціально-психологічна адаптація матерів особливих дітей обтяжена хронічною стресогенною ситуацією, яка створюється як аномальністю дитини, так і порушенням соціальних відносин цих жінок. Відсутність необхідної інформації, дефіцит доступу до соціального досвіду подолання аналогічних ситуацій, слабка підтримка оточення ускладнюють форму-

вання активних копінг-стратегій в поведінці матерів особливих дітей.

2. Результати емпіричного дослідження копінг-стратегій жінок, які проявляють різний стиль материнського ставлення до особливої дитини дозволяють стверджувати, що індивідуальні особливості переживання матір'ю стресогенної ситуації трансформуються в певний стиль материнського ставлення, який виступає детермінантою формування домінуючої копінг-стратегії матері особливої дитини. У жінок з адекватним стилем МС домінують стратегії вирішення проблем та пошуку соціальної підтримки, що сприяє соціалізації дитини. Жінки, які виявили неадекватні стилі МС (тривожний, амбівалентний та емоційно-відсторонений), частіше обирають стратегію уникнення проблем, що проявляється в безпомічності, агресивності та надмірній дистантності у материнсько-дитячих стосунках.

3. Для оволодіння активними копінг-стратегіями доцільно застосування технологій рекреаційної психології – реабілітаційний табір, моделювання ситуацій у групі. Після перебування у літньому таборі показники рівня застосування активних копінг-стратегій найбільше змінилися на краще у групах жінок Т (тривожний стиль МС) та Б (амбівалентний стиль МС), які найбільше мали потребу у соціальній та емоційній підтримці. Проведена діагностика виявила статистично достовірне зменшення неадекватності материнського ставлення до дитини в усіх групах жінок.

Отримані результати підтверджують ефективність можливостей технологій рекреаційної психології в підвищенні рівня застосування активних копінг-стратегій жінками, які виховують особливих дітей, для їх конструктивної життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дегтяренко Т. В. Психологічні особливості материнського ставлення у жінок, які виховують дитину з відхиленнями у психофізичному розвитку / Т. В. Дегтяренко, О. О. Зіборова // Наука і освіта. Психологія. – 2013. – №7/СХVII. – С. 146-149.

2. Зіборова О. О. Копінг-стратегії матері в стресогенній ситуації порушення психофізичного розвитку у дитини / О. О. Зіборова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє”. – Київ. – 2015. – С.128-132.

REFERENCES

1. Dehtiarenko, T.V. & Ziborova, O.O. (2013). Psyholohichni osoblyvosti msterynskoho stavlennia u zhinok, yaki vekhovuiut dytnu z vadhylenniamy u psykhofizychnomu rozvytku [Psychological characteristics of maternal attitude of women bringing up a child with psychophysical disabilities]. *Nauka i osvita. Psychology, 7/CXVII*, 146-149 [in Ukrainian].

3. Субботина Л. Ю. Психологическая защита и стресс / Л. Ю. Субботина. – Х.: Гуманитарный центр, 2013. – 300 с.

4. Филиппова Г. Г. Психология материнства / Г. Г. Филиппова. – М.: Инт-т психотерапии, 2002. – 239 с.

5. Дегтяренко Т. В. А.с. №53965 «Опросник определения особенностей (стиля) материнского отношения к ребенку, имеющему отклонения в психическом развитии (ОМО)», зарегистрированных Государственной службой интеллектуальной собственности Украины від 05.03.2014 року / Т. В. Дегтяренко, О. О. Зіборова.

2. Ziborova, O.O. (2015). Koping-strategii materi v stresogenoi situacii porushenya psykhofozochного розвитку u dytny [Coping strategies in stressful situations mother's mental and physical abuse of a child]. *Materialy miznarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii «Suchasna systema osvity i vyhovanya. Dosvid mynulogog – poglyad u maibutne» – Proceedings of the international scientific and practical conference «Modern system of education*

and training: the experience of the past - looking into the future»], (pp. 128-132). Kyiv [in Ukrainian].

3. Subbotina, L. Yu. (2013). *Psykhologicheskaya zashita i stress [Psychological protection and stress]*. Kharkiv: Humanitarnyi tsentr [in Russian].

4. Filippova, G. G. (2002). *Psykhologia materinstva [Psychology of motherhood]*. Moscow: Institut psyhoterapii [in Ukrainian].

5. Dehtiarenko, T. V. & Ziborova, O. O. (2014). A.s. «Oprosnik opredeleniia asobennosti (stilia) materinskogo otnosheniia k rebionku, imeiushchemu otklone-niia v psykhofizicheskom razvitii (OMO)» - «Questionnaire on determining features (style) of mother's attitude to a child having deviations of psychophysical development (OMO)», the certificate number 53965, registered by the State Intellectual Property Service of Ukraine from 03.05.2014 [in Russian].

Ольга Александровна Зиборова,

аспирант кафедры специальной педагогики и психологии,

*Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина*

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ МАТЕРЕЙ, КОТОРЫЕ ВОСПИТЫВАЮТ ДЕТЕЙ С ПСИХОФИЗИЧЕСКИМИ ОТКЛОНЕНИЯМИ РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены результаты теоретико-эмпирического исследования копинг-стратегий матерей, которые имеют разные стили материнского отношения к особенному ребенку. С целью выявления особенностей копинг-стратегий матерей детей с нарушениями развития нами было проведено обследование 140 женщин. В качестве инструментария была использована методика «Индикатор копинг-стратегий» Д. Амирхана, методика мотивов аффилиации А. Мехрабиана, опросник определения стиля материнского отношения к особому ребенку (Т. В. Дегтяренко, О. А. Зиборова). Результаты эмпирического исследования копинг-стратегий женщин, которые проявляют разные стили материнского отношения к особому ребенку, позволяют утверждать, что индивидуальные особенности переживания матерью стрессогенной ситуации трансформируются в определенный стиль материнского отношения, выступающий детерминантой формирования доминирующей копинг-стратегии матери особенного ребенка. У женщин с адекватным стилем МО доминируют стратегии решения проблем и поиска социальной поддержки, что способствует социализации ребенка. Женщины, у которых обнаружен неадекватный стиль МО (тревожный, амбивалентный и эмоционально-отстраненный), чаще выбирают стратегию избегания проблем, что проявляется в беспомощности, агрессивности и излишней дистантности в материнско-детских отношениях. Для овладения активными копинг-стратегиями целесообразно применение технологий рекреационной психологии – реабилитационный лагерь, моделирование ситуаций в группе. После пребывания в летнем лагере показатели уровня применения активных копинг-стратегий изменились к лучшему в группах женщин с тревожным и амбивалентным стилями МО; они наиболее нуждались в социальной и эмоциональной поддержке. Проведенная диагностика выявила статистически достоверное уменьшение неадекватности материнского отношения к ребенку во всех группах женщин. Данное исследование раскрывает возможности технологий рекреационной психологии в овладении активными копинг-стратегиями женщинами, воспитывающими особенных детей. Социально-психологическая адаптация матерей особых детей обременена хронической стрессогенной ситуацией, которая создается как аномальностью ребенка, так и нарушением социальных отношений этих женщин. Отсутствие необходимой информации, дефицит доступа к социальному опыту преодоления аналогичных ситуаций, слабая поддержка окружения затрудняют формирование активных копинг-стратегий в поведении матерей особых детей. Полученные результаты подтверждают эффективность возможностей технологий рекреационной психологии в повышении уровня применения активных копинг-стратегий женщинами, которые воспитывают особых детей, для их конструктивной жизнедеятельности.

Ключевые слова: стиль материнского отношения, стрессогенная ситуация аномальности ребенка, копинг-стратегии, социально-психологическая адаптация.

Olha Ziborova,

*post-graduate student, Department of Special Pedagogy and Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,*

4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine

PECULIARITIES OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF MOTHERS WHO HAVE CHILDREN WITH MENTAL AND PHYSICAL DEVELOPMENTAL DISORDERS

The article deals with the results of the theoretical and empirical research of coping-strategies of mothers who have different styles of maternal attitude towards their children with special needs. Individual peculiarities of experiencing a stressful situation by a mother are transformed into a certain style of her maternal attitude, which determines the formation of the predominant coping-strategy of the mother of an abnormal child. The strategies of solving problems and

searching for social support (which contribute to the child's socialization) are peculiar to the mothers with an adequate maternal attitude (MA) style. Women with an inadequate MA style (anxious, ambivalent and emotionally-withdrawn) usually choose the strategy of avoiding problems, which is manifested in helplessness, aggressiveness and great distance in their relations with children. In order to master active coping-strategies, it is necessary to use the technologies of recreational psychology – recreational institutions, designing situations in a group. The experiment involved 140 mothers of abnormal children, who were divided into 4 groups, depending on their MA style. The following methods were used: technique "Coping-strategies indicator" by D. Amirchan, the technique of affiliation motives by A. Mekhrabin, "The questionnaire of maternal attitude style towards a child with special needs" by T. Dehtiarenko, O. Ziborova. After staying at a summer recreational camp, the indices of active coping-strategies have increased in the groups of mothers with anxious and ambivalent styles of attitude, as they needed social and emotional support more than others. The carried out diagnostics has shown the statistically significant decrease of maternal attitude inadequacy in all observed groups. The lack of necessary information, the absence of the access to the social experience of overcoming the same situations, and poor support of the surrounding people complicate the formation of active coping-strategies in the behaviour of abnormal children's mothers. The research results confirm the efficiency of the capacity of recreation psychology technologies in mastering active coping-strategies by women who have children with special needs.

Keywords: style of maternal attitude, stressful situation of child's abnormality, coping strategies, socio-psychological adaptation.

Подано до редакції 01.09.2016

УДК: 159.964

Наталія Олександрівна Іванова,
аспірант кафедри глибинної корекції та психосоціальної реабілітації,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
бульвар Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна

РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ ВИЯВУ МАЗОХІЗМУ У СВІТЛІ ПСИХОДИНАМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

У статті розглянуто проблему мазохізму з позицій психодинамічної теорії, яка зорієнтована на цілісне пізнання психіки в її свідомих та несвідомих проявах. Подано загальний аналіз феномену мазохізму як предмету психологічних досліджень, розкрито основні підходи до його розуміння. Акцент ставиться на дослідженні внутрішніх детермінант (неусвідомлюваних), які обумовлюють виникнення мазохістичних нахилів, пов'язаних з едіпальним періодом розвитку суб'єкта. Представлено взаємозв'язок мазохізму із самодепривацією. Доведено наявність взаємозв'язку релігійної віри з тенденцією до самопокарання, що обумовлено неусвідомлюваним почуттям провини, яке передається за допомогою образу розп'яття на хресті та інших подібних символів.

Ключові слова: активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), глибинне пізнання, едіпальна залежність, мазохізм, почуття провини, психодинамічна теорія, релігія, релігійні течії, самодепривація, самопокарання, тенденція «до психологічної смерті».

Традиційний підхід до пізнання мазохізму пов'язує цей феномен із статевою перверсією, при якій для отримання суб'єктом сексуального задоволення необхідно, щоб йому завдали фізичних страждань. Однак, зв'язок мазохізму із сексуальним задоволенням не є однозначним. Аналіз літератури переконує, що у взаємозв'язку мазохізму з едіпальною залежністю суб'єкта провідним наслідковим ефектом є почуття провини. Саме воно штовхає суб'єкта в позицію жертви, яка може виявлятися у різних формах мазохізму, включаючи і моральний мазохізм.

Значне місце в психологічних дослідженнях посідає проблема різноманітних форм духовного досвіду, зокрема його впливу на особистісний розвиток суб'єкта. Дослідники підкреслюють можливість

існування взаємовиключаючих форм поведінки віруючого: конструктивної (автентичної) та деструктивної (неавтентичної). Останнє пов'язане з хибними формами релігійності, які можуть блокувати розвиток особистості та її моральне самовдосконалення. До характеристик неавтентичної віри відносять: ригідність, відступ від реальності, блокування активності суб'єкта, що є також характерними проявами мазохістичних тенденцій особистості.

Ця робота виконується в ракурсі психодинамічної теорії (розробленої академіком НАПН України, професором Т. С. Яценко), яка ставить акцент на цілісному пізнанні психіки суб'єкта в свідомих і несвідомих виявах, з урахуванням внутрішніх (неусвідомлюваних) передумов виникнення особистісної